
ประวัติพระคเณศ*

A Brief Account of Ganesha

อาจารย์ ประเวศ ลิมปรังษี

อาจารย์พิเศษ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์

(สถาปัตยกรรม) ปี พ.ศ. 2532

คุชฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สถาปัตยกรรม)

มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

พระคเณศ มีประวัติชื่อเรียก ลักษณะและรายละเอียดแตกต่างกัน ทั้งแบบฮินดู พราหมณ์ และไทย รูปพระคเณศจึงมีหลายลักษณะ ตามคำบอกเล่าของครูช่างหลวง

Abstract

Recollection of the story of a Hindu deity-Ganesha as taught by a master to first year students in 1952. An account of characteristic features and the different names by which he is known.

* บันทึกจากความทรงจำตามคำบอกเล่าของครูช่างหลวง ในรายวิชาภาษาไทยชั้นปีที่ 1 (พ.ศ. 2495)

ประวัติพระคเนศ (อินดู)

พระคเนศ เป็น เทพของชาวฮินดูลักษณะองค์พระคเนศ คือ ตัวเป็นคน หัวเป็นช้าง ชาวฮินดูนับถือพระคเนศว่าเป็นเทพเจ้าประจำความขัดข้องและเป็นเทพที่อำนวยความสะดวกให้แก่กิจการทั้งปวง ด้วยเหตุฉะนั้น

1. พระคเนศจึงได้นามว่า “พระพิฆเนศวร” แปลว่า “ผู้เป็นใหญ่ในความติดขัด”
2. พระสิทธิธาตา แปลว่า “ผู้อำนวยความสำเร็จผล”

ผู้ที่นับถือบูชาพระคเนศ ถือกันว่าใครกราบไหว้บูชา ก็จะมีความสำเร็จเป็นสวัสดิมงคล นานับประการตามความประสงค์

พระคเนศมีชายา 2 องค์ คือ พุทธิ และ สิทธิ และมีโอรส 2 องค์ ชื่อ เกษม และ ลาก

ชาวฮินดูเมื่อประกอบศาสนกิจ หรือทำธุรกิจ หรือจะศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาต้องกล่าวเชิญและบูชากราบไหว้ ขอความคุ้มครอง และช่วยให้ปลอดภัย ตลอดจนให้พ้นจากความติดขัดทั้งปวง เพื่อความสำเร็จในกิจการประสงค์นั้นๆ ด้วยเหตุนี้พระคเนศจึงเป็นเทพที่มีผู้เคารพบูชาของคนทั้งปวงตลอดเป็นเทพประจำศิลปวิทยาทุกสาขา

ประวัติพระคเนศ (อย่างพราหมณ์)

อีกอย่างหนึ่งมีความว่า “พระศิวะ”(พระอิศวร) มักเสด็จไปสู่ที่ซึ่งพระบารดีกำลังสร่งน้ำอยู่ โดยพระนางมิได้ทันรู้ตัว พระนางจึงเอาโคลนขมิ้นที่ทาพระกายมาปั้นและเนรมิตเป็นชายรูปงามสำหรับเฝ้าประตู วันหนึ่งพระศิวะเสด็จไปหาพระนางบารดี ถูกผู้เฝ้าประตูไม่ยอมให้เข้าไป และเอาหวายไล่ตี พระศิวะไล่ออกไป พระศิวะกริ้วต่อความประพฤติ

อย่างไพร่ ของผู้เฝ้าประตูก็สำแดงพระเดช โดยสั่งให้ทวยเทพเข้าต่อสู้ปราบปราม แต่ก็พ่ายแพ้พระศิวะจึงให้พระวิษณุช่วยปราบปราม โดยพระวิษณุใช้อุบายเนรมิตตนเองเป็นรูปหญิงงาม ไปล่อผู้เฝ้าประตู ตามมาต่าง ๆ เมื่อได้โอกาสพระวิษณุตัดคอผู้เฝ้าประตูขาดเสีย ความทราบไปถึงพระนางบารดีทรงกริ้วมาก จนพระศิวะต้องให้เทพไปตัดหัวคนที่ใกล้ตายแล้วมาต่อให้แต่เทพที่ไปเที่ยวหาหัวคน ไม่มีใครใกล้ตายจึงตัดเอาหัวช้างมาต่อให้ผู้เฝ้าประตูคือ “พระขันธกุมาร” จึงมีหัวเป็นช้างตั้งแต่นั้นมา

พระคเนศสลักด้วยหิน

ประวัติพระคเณศ (อย่างไทย)

ตามที่เล่ากันมาจากครู มีความดังต่อไปนี้ พระคเณศเป็นโอรสของพระอิศวรและพระอุมา เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ ชื่อพระขันธกุมาร (ขณะนั้นหัวยังมีได้เป็นข้าง) ต่อมาอัปสรตนหนึ่งทำผิดเพราะปราศจากกรรมคติแห่งจารีตเทพอัปสรทั้งหลาย ก็ต้องจุติลงมาเกิดเป็นช้างน้ำ ชื่ออสุรภังคี ทำความเดือดร้อนให้แก่ตรีโลก พระอิศวรตำริจะให้ลูก คือพระขันธกุมารไปปราบ แต่จะต้องทำพิธีโสกันต์เสียก่อน แล้วพระอิศวรจึงให้ประชุมเทวดาและนักสิทธิ์วิทยากรมาพร้อมกัน ณ เขาไกรลาสได้เชิญพระพรหมและพระนารายณ์มาเจริญพระเกษา ครั้นถึงวันมงคลพระนารายณ์บรรทมหลับสนิทยังไม่ตื่นตามกำหนด พระอิศวรมีเทวโองการให้พระอินทร์เอามหาสังข์ไปเป่าปลุกพระนารายณ์ ครั้นแว่วเสียงสังข์พระนารายณ์ลืมพระเนตรเห็นพระอินทร์จึงตรัสถามว่า โลกมีเหตุประการใดพระอินทร์ทูลว่า พระอิศวรมีเทวโองการให้เชิญเสด็จไปเจริญพระเกศาทะขันธกุมาร พระนารายณ์ปลั่งโอรุขไปว่า “ลูกหัวหายจะนอนหลับให้สบายก็ไม่ได้”

ขณะพระนารายณ์ตรัสแล้วนั้น ด้วยอำนาจวาจาสิทธิ์ พระเศียรพระขันธกุมารทั้ง 6 ก็อันตรธานหายไป พระอิศวรมีเทวโองการให้วิษณุกรรมไปยังโลกมนุษย์ ตัดเอาศีรษะคนผู้ถึงแก่ภรรณาแล้วมาต่อเศียรพระขันธกุมารให้ทันภายในกำหนด 1 วัน พระวิษณุกรรมรับเทวโองการแล้วไปเที่ยวหาศีรษะคนผู้ถึงภรรณาในวันนั้นก็ไม่มีผู้ตาย ครั้นใกล้เวลากำหนดแล้วกลัวจะไม่ทันการ เห็นแต่ช้างนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก ก็ตัดเอาศีรษะช้างไปต่อเป็นพระเศียรพระขันธกุมาร เมื่อต่อพระเศียรเสร็จ แล้วพระเป็นเจ้าทั้ง 3 พร้อมกันเปลี่ยนพระนามพระขันธกุมารใหม่ว่า “พระพิฆเนศ” แล้ว พระพิฆเนศได้รับพระพร ก็สำแดงเดชให้พระกายเป็นสี่

กร กรหนึ่งถือบัววงมาศ กรหนึ่งถือขอ กรหนึ่งถือหมอนเหล็ก และอีกกรหนึ่งถือก้อนเหล็กแดง แต่เข้าใจกันว่าเป็นขนมต้มหรือถ้วยข้าวต้ม ทรงมุสิกคือหนูเป็นพาหนะ แล้วเสด็จไปยังยมนาเพื่อเข้าต่อสู้กับอสุรภังคี อสุรภังคีต่อต้านทานฤทธิ์มิได้ หนีลงใต้ท้องน้ำและซ่อนตัวอยู่ใต้กลางมหาสมุทร พระพิฆเนศอำพระโอษฐ์สูบน้ำจมน้ำจนแห้งและเห็นตัวอสุรภังคี จึงถอนเอางาข้างซ้ายขว้างถูกอสุรภังคีและบริวารแสนโกฏิตั้งแก่ความตาย แล้วจึงคายน้ำลงมหาสมุทรไว้ดังเดิม แล้วเสด็จกลับไปเฝ้าพระบิดา (พระอิศวร) ให้ทรงทราบตามประสงค์ พระพิฆเนศจึงถืองาข้างซ้ายไว้เป็นอาวุธตลอดไป

สิ่งของที่ถือเหล่านี้ ปรากรูปเขียนพระคเณศเก่า ๆ

พระคเณศ สามารถแบ่งภาคได้ถึง 32 ภาค หรือ 32 รูปบางครั้งมีเศียรหลายเศียร หากพระคเณศยืนแทน (เตี้ย) แปลงตัวเป็นช้าง 3 เศียร มี 6 กรบ้าง 8 กรบ้าง ถือหมอน ขวาน จักร สังข์ ตรี บ่วงมาศ และงา

พระคเนศ ทรงหนุเป็นพาหนะ มี 4 กร ถือ ขวาน จักร งาหัก และ ลูกส้มน

พระคเนศ ทรงเต่าเป็นพาหนะ มีเศียรเดียว 4 กร ถือขอช้าง บ่วงมาศ งาหัก และ ขนมหัตถ์

พระคเนศ

มีชื่อดังนี้ (พบในหนังสือเก่า)

1. พระคเนศ หรือพระคณบดี
(แปลว่า ผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้ใหญ่ในคณะ)
 2. พระคเนศวร
(แปลว่า ผู้เป็นหัวหน้าที่ยิ่งใหญ่)
 3. พระพิฆเนศวร
(แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ในความติดขัด)
 4. พระโกญจนาเนศวร
(แปลว่า ผู้มีอำนาจอันยิ่งใหญ่)
 5. พระศิวบุตร
(แปลว่า ผู้เป็นบุตรพระอิศวร)
 6. พระสิทธิธาดา
(แปลว่า ผู้อำนวยความสำเร็จ)
 7. พระเทวกรรม
(แปลว่า ผู้เป็นเทพที่บันดาลให้เกิดมีผลตามประสงค์ได้)
 8. พระเอกทันต์
(แปลว่า ผู้มีงาเพียงหนึ่ง (งาข้างเดียว))
2. อาวุธและวัตถุที่ถือ มีหลายอย่างดังนี้คือ
 - ก. ถือตามปกติ คือ
 - 1) ขอช้าง
 - 2) บ่วงมาศ
 - 3) งาหัก
 - 4) ขนมหัตถ์
 - ข. ถือตามชอบใจ คือ
 - 1) หม้อน้ำ
 - 2) ดอกบัว
 - 3) ผลส้มน
 - 4) สังข์
 - 5) จักร
 - 6) หอก
 - 7) ธนู และลูกศร
 - 8) คทา
 - 9) ขวาน
 - 10) ลูกประคำ
 - 11) งู
 - 12) ผลทับทิม
 - 13) หัวผักกาด
 - 14) เหล็กจาน
 - 15) สมุดหนังสือ หรือคัมภีร์

พระคเนศจีน มือหนึ่งถือหัวผักกาด

ลักษณะพระคเนศ

1. พระคเนศ ตามปกติมี 4 กร หรือจะมี 8 กร 20 กร หรือ 2 กร ก็ได้

พระพิฆเนศ (เสีงา)

จากละครโขนรามเกียรติ์กรมศิลปากร มีเรื่องย่อ ๆ ว่า สมัยพระพิฆเนศยังเยาว์วัยเป็นหนุ่มได้ออกเที่ยวเทศกาลในงานนักขัตฤกษ์ของเทพในแดนสวรรค์ ขณะระหว่างทางจรได้ไปพบยักษ์หนุ่มคนหนึ่งทำทางเกเรออกขวางหน้าพระพิฆเนศก็เกิดการต่อสู้กัน แต่พระพิฆเนศฤทธิ์เหนือกว่า (ยักษ์ตนนั้นชื่อ“ปอสุราม”) สู้ไม่ได้ก็ถอยและยกขวานเพชรเงื่อจะขว้าง พระพิฆเนศเห็นขวานแสดงประกายรู้ว่าปอสุรามขว้างมาจึงโดนงาหัก พระพิฆเนศจึงงาขึ้นรับขวานที่ปอสุรามขว้างมาจึงโดนงาหัก พระพิฆเนศจึงจับงาที่หักนั้นขว้างเข้าปักอกปอสุรามถึงแก่ความตาย พระพิฆเนศเห็นงาที่หักด้วยขวานพ้ออำนาจฤทธิ์อภินิหารนั้น คงกลับเข้าสิงอยู่ที่งาแล้วจึงจับงานั้นไว้ เป็นอาวุธประจำกายของพระพิฆเนศตั้งแต่นั้นมา

ตราประจำกรมศิลปากร

ทั้ง 7 ดวงแก้วในดวงตรากรมศิลปากร หมายถึง ศิลปะ 7แขนงของไทย คือ

1. สถาปัตยกรรมศิลป์
2. ประติมากรรมศิลป์
3. จิตรกรรมศิลป์
4. ดุริยางคศิลป์
5. นาฏศิลป์
6. วรรณศิลป์
7. หัตถศิลป์ (ประณีตศิลป์)

พระคเณศทรงเข็อกบาท

พระคเณศทรงหนุไปปราบอสุรกังคี

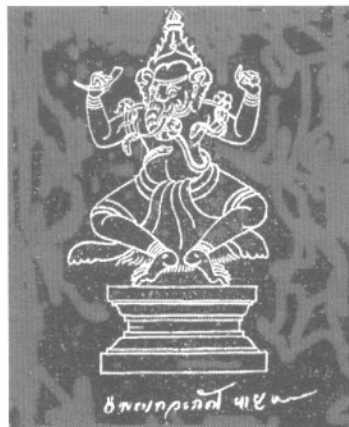
พระคเณศไปเกษียรสมุทร

พระคเนศทรงหนุ

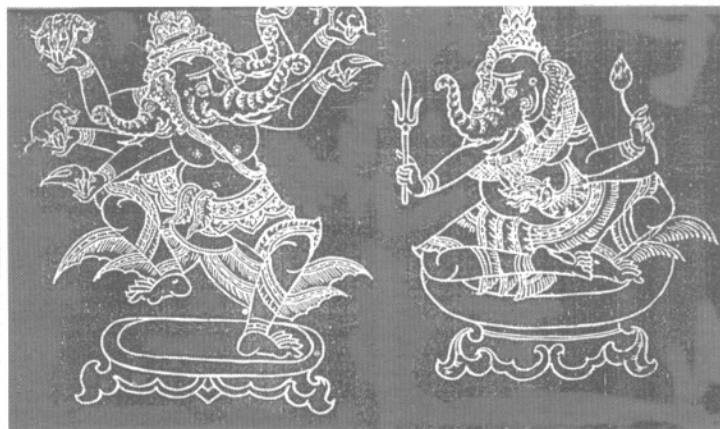
พระคเนศยืน พระคเนศนั่ง

พระเทวกรรม

พระคเนศจำสถาน

พระโกญจนเนศวร

พระศิวบุตร